

SZÉPIRODALMI

FIGYELŐ.

18-ik szám.

Szerkesztői szállítás, hová a lap szellemi részét illető küldemények utasítandók: Ühöt-ut és 3 pipa-utca sarkán 11-ik szám.	Megjelenik e lap esztörtökön. Előzetes helyben házhoz hozva, vidéken postai szétküldéssel, félre 5 ft. egész évre 10 ft.	Kiadó hivatal, hová az előzetési pénzek e mindén a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók: Egyetem-utca 4-ik szám.
--	---	--

GOETHE ÉS SHAKESPEARE.

(Vége az első résznek.)

Önéletirata e cím alatt: „Való és költemény életéből“ megtestesítése egy gondolatnak, mely a mai korban, a német szellem közvetítése által, a világ előtt ismertté lett, Angliára nézve azonban, azon korban, midőn a könyv megjelent, egészen új volt, hogy t. i. „A férfi csakis önképzése végett létezik a világon; nem azért, a mit magán kívül, — hanem a mit önmagában létrehozhat.“ Egyedüli említésre méltó eredménye az életnek: a dolgoknak visszahatása az emberre. — Öntudatos férfi ugy szemlélheti magát, mint harmadik személyt. Saját tévedései, elhibázásai ép oly mérvben érdeklik, mint sikerhez jutásai. Bármennyire ohajt vállalatában szerencsésen előre haladni, van ránézve magash ohajtás: „az embernek, mint embernek, történelmet és rendeltetését kiismerni,“ — mig az önző természetiek, kik sűrűn környezik életlépteit, egyebet nem tartanak szemök előtt, mint vállalatuk silány sikerültét.“

Ez az uralkodó eszme a „Való és költeményben,“ — ez az irányzsinór az abban közlött epizódok választásában, melyek éppen nem az események külfontosságától, a személyek társadalmi állásától és vagyonságától függnék. Természetes, hogy így e könyv kevés anyagot nyújt arra, mit Goethe életének fogunk nevezni. Kevés adat, semmi levél, állam-szolgálati állásáról s egyéb ilyesről semmi részlet, házassága felől semmi fölvilágosítás; sőt egész, tíz évet magában foglaló korszaka első Weimárban tartózkodásának, életének legtevé-

kenyebb része, csak meg sem említették. Olykor ellenben némely szívviszonyok, melyek körül, mint mondani szokás, mi eredményes: legnagyobb fontossággal tárgyaltatnak. — Egyes, különálló tárgyakkal halmoz el. Mindennemű eltérő nézetek, világkeletkezési eszmék, saját szerű vallásos fejlődések, főleg pedig kitűnő férfiakhoz és a koruk elhatározó szellem-áradalmihoz való viszonya ránézve oly mozzanatok, melyek körül a legszélesebben kiterjeszkedik. „Nap- és évkönyvei,“ olaszthoni útja, a franciaországi hadjárat és a szint-annak történelmi része ugyanezen nézpontról érdekesek. Ez utóbbiban igen röviden megemlíti Keplert, Roger Bacon, Galileit, Newton, Voltairt, — és a kecs, mely a könyvnek ezen részében van, abban áll, hogy egyszerűen eléadja: mily állást foglalnak el egymás irányában; s aztán vele szemben, az európai műveltségnek ezen csillagai. — Vonalat huz Goethétől Keplerhez, Goethétől Newtonhoz, — s ezen egyszerű vonalhuzás egyszersmind megfejtése egy nagy fontosságú feladatnak a férfit és a kort illetőleg. — Ilyes munkában kedvet talál olyankor, midőn Iphigenia és Faust nem fogják le, és az ily munka legkevesebb részébe sem kerül azon teremő önmegfeszítésnek, melyre Faust és Iphigenia körül szüksége van.

Felöltö, hogy a művészet birodalmában a törvényadó maga nem művész. Oka talán, hogy igen sokat tudott, hogy éles látása a dolgoknak legaprólékosabb jelenségeire vonta figyelmét s a kellő táv-látpont elvesztése

által, az egészre való nézése meggyengült. Töredékes, alkalmi költeményeket és kiszakított gondolatokat ír, — melyek azonban mitsem hagynak érintetlenül. Ha drámához vagy elbeszéléshez fog, ezer felől gyűjti, választja nézleteit, s azokból oly műértően, mint tőle telik, egészet alkot. Szemléleteinek nagy része nem bir életszer- vesen beilleni művébe; ezért összefüggetlen melléklet alakban adja, — levelek, naplók s más ilyesekben. Még így is fennmarad egy sereg részlet, melyek nem találták meg illő helyüket. Ezek már csak a könyvkötő rendezésére bízhatnak. És így, a gyakran pongyolán egybe szőtt szárait nem véve is a műszerkezetnek: egész köteteket birunk tőle egyes fejezetekből, tanmondatokból, Xéniákból stb.

Véleményem szerint azon világias hangulat, melylyel elbeszéléseit adja, számítás. Fejlésének menete vezette őt erre. Gyenge oldala ez egy nagyszerű tudósnak, ki szereti a világot, mely iránt halála van kötelezve. Ő tudta, hol találhatók könyvtárak, képgyűjtemények, építészeti művek, tudósok stb. és tudta azokat kénye-kedve szerint használni. Bizalma a szerencsében nem volt erős; önkéntes szegénységnek, mindentől megfosztottságnak nem embere. Sokrates szerette Athént, Montaigne Párist, és Madame de Staël úgy nyilatkozott magáról, hogy csak ezen oldalon megsebezhető. — E tekintetben szemlélni Goethét gyönyör. A lángeszek rendesen oly rossz lábbon állnak az étellel szemben, oly betegek ennek, hogy mindenki örömeztőbb látná őket valahol egyebütt, mint a hol épen vannak. Mily ritkán találkoznak olyanakkal, ki az élet tekintetéből nem rosszul érzi magát és azzal nem irtózva néz szembe! Némi szégyenpir ül a derék, törekvő férfiak arcán. Lényükön van valami, mi könnyen torzallakú válhatnék. — Goethe azonban, a maga korában és a világban, egészen szerencsés és otthon volt. Senki nem volt hozzá hasonlóan arra alkotva, hogy éljen, s nem talált nála bensőbb gyönyört ezen mulatságban. Műveinek legbensőbb élete a fejlődés, s ez kölcsönöz azoknak oly nagy hatalmat. Igaz, hogy az örök- és minden földiségtől megtisztázott valóság eszméje, azon gondolat nélkül, vajon a mellett az ember

számíthat-e előnyre, ennél valami fensőbb. Hasonlóan magasztosabb: magát teljesen odaengedni költői lelkesedésnek. Mégis, Goethe könyvirási indoka, összemérve azzal, mi minket Angliában és Amérikában könyvet írni ösztönöz: úgy áll, mint a tiszta valóság, — és ő elég hatalmas arra lekesíteni, mi minket az igazhoz közelebb viszen. Ez által ő a könyveknek visszaszerzett valamit azon erőből és méltóságból, melyek hajdan a könyv varázserejét tették.

Goethe, belépve oly századba és országba, melyben könyvek, erőművi segédzszer- kes és soknemű követelmények tulbősége alatt minden eredeti észtehetségnek el kellett fojlani: megtanította az embereket, a részleteknek ezen hegy-halmazán győzedelmes- kedni, s azok fölött úrkodva rendelkezni. — Napóleont helyezem melléje! Mindketten képviselői voltak: a természet neheztelő visszahatásának a szokásos és halva szü- le- tett dolgok és gondolatok örök becsre emel- kedni akarása ellen. — Két merész valódi- ság embere, kik tanulmányaikkal együtt, (mindkettő saját szerű tehetségei szerint), fejlszét vetettek azon fának gyökére, mely- nek gyümölcsei: a pártok haszontalan fe- csegése, és az üres látszat. Ezt saját koruk- ért, s általán minden korért tették. — Goethe munkájához kész-örömet kezdett, a nélkül, hogy a nép-szava által buzdítottatott volna; akarat és módszer saját lelkéből nőttek ki. Óriási terhet rakott a maga vállaira; semmi bátortalanná nem tette; fáradság föl nem tartotta lépteit; csak abból meritett mindig új erőt, hogy egy irányon nem folyton, ha- nem folyvást haladott; — és így tört előre 80 éven át, ifjúi hévvel, czélja felé.

A mai tudományak végső tana az, hogy az organismusnak legmagasb egysége nem kevés alkatrészből, hanem az alkatrészek legbo- nyoltabb összehatásának eredménye. Min- den teremtmény közt az ember az, melynek képzésére legtöbbnek kell egyesülnie; — a legegyszerűbb rovar, a volvox globator, mint másik szélsőség áll vele szemben. Föl- adatunk: megtanulni az ó- és újkor tömér- dek örökségét, kamatozóvá tenni. — Goethe megtanít, hogy e tekintetben ne csügged- jünk el; megmutatja, hogy ha valamelyik korszak a másikkal kedvezőtlenebbnek lát- szik lenni, e kedvezőtlenység csak arra nézve

létezik, ki nem merészkedik azzal szembe lépni. A lángész fénykörnyezetben és összhangzatának érzetében bizton halad előre a korok legmélyebb sötétségeiben is. — Nincs földi hatalom, mely az emberiséget és a nap óráit haladásukban föl bírni tartani. A világ ifjú; mult korok nagy emberei barátságosan kiáltanak buzdítást. Szent iratokat kell írunk, hogy az eget és földi világot újra egyesítsük. A geniusz titka : hazugság!

létezését nem tűrni, mindent, mi tudatunkká válik, egy igazsággá összealkotni; az újkori élet tul-mesterkéltiségebe a művészet, tudomány, könyvek és emberek iránt hitet és bizalmat támasztani, és kezdetben mint végül, életünk folytán, mint végtelen időkre nézve : az igazat az által tisztelni, hogy azt ne csak elismerjük, hanem tetteink zsinórmértékeül tegyük.

J. L.

BELIRODALOM.

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA. Drámai költemény. Irta Madách Imre. Kiadta a Kisfaludy-társaság. (Folytatás.)

Im az Ember tragédiájának conceptiója, a felfogás nagyszerűsége — és tragicuma szempontjából. De e conceptiót mindenben hibátlannak még sem mondhatjuk, s hibáit époly öszinteséggel kell megjelölnünk, a mily örömmel mulatunk jelességeinél.

A harmadik szín végén előbb Ádám, reá Éva, nyilváníttják vágyukat : belátni jövőjükbé, amaz :

Hadd lássam : mért küzdök, mit szenvedek?

emez :

Hadd lássam én is, e sok ujulásban
Nem lankad-e el, nem veszt-e bájmat?

s mind kettő egyesült kértére mondja Lucifer :

Legyen. Bűbáját szállítok redők,
Es a jövőnek végeig belátok,
Tűnékeny álom képei alatt

Világos tehát, hogy a költő első eszméje az vala : mind kettővel láttatni az álmat, életök, jövődjök tragédiáját. Ennek azonban tovább semmi nyomát nem találjuk. Míg Ádám nem csak mindenütt a látások sarkpontja s azokban részint cselekvő főszereplő, részint azon szemlélő, kiért az egész panoráma felállítva lenni látszik, sőt több-helyütt némi — majd világosb majd homályosb öntudatával bír annak, hogy ő tulajdonkép nem Phárao, vagy Miltiades, nem Tankréd vagy Kepler, hanem csak Ádám a ki épen álmodik (mire még visszatérünk) — addig Éva, az egész tragédiában csak úgy szerepel, mint a többi mellékszempélyek bármelyike, mint Hippiá kéj-hölgy, vagy a konstantinápolyi patriarcha, vagy Rudolf császár, vagy bármelyik azok közül, kik Ádám álmainak kiszínezésére szolgálnak. Staffage

mint a többi. Álomkép, a ki semmi öntudattal nem bír. Nem úgy Lucifer; ő Lucifer marad minden alakban s e tekintetben magával az álmodó Ádammal egy rangú az Ádám álmában. Sőt egyszer még fölébe emelkedik, s midőn ez, a phalansterben, hirtelen indulatában, kardot akar ragadni, — Ádámra kiált : Álomkép, ne mozdulj! — vállára teszi kezét s az megdermed. — Végre mikor az ébredés jő — Ádám, mindazt mit látott, min átment, tudja. Éva mitsém abból; ő csak aludt a lugásban s még azt is elfeledte, mi vágygyl alvék el.

Látnivaló hogy itt különös dualismus van, és pedig nem csak a kivitelben, netalán ennek nehezségei miatt, hanem egyenesen a conceptio gyökereiben. Vagy Évának nem kellene az egész jövőbe pillantási vágyról tudni, nem kellene elalunnia — hanem az egészen kizárólag Ádámról volna szó; vagy (a mi kétségkívül sokkal nehezebb, s már eszméjében is ellenmondást rejtő) Ádámnak és Évának egy s ugyanazont kellene álmodnia, s mint Ádám egyizben felismeri Évában Évát, ugy ennek is sejtelmekkel kellene bírnia Ádám kiletéről s hozzá való viszonyáról, — mindenenk föltt pedig az ébredés után Évának is ugyanazon öntudattal kellene bírnia, melylyel Ádám bír. Egyetlen egy esetben van még is Éva ily sejtelmének némi nyoma. A hatodik színben, midőn, mint Juliát, Sergiolus énekre szólítja fel, mond többi közt ennyit :

Ugy érzem, mintha álomban fekünném.

De ezt erre vonatkoznak venni nem merjük. Ha igen, csak növeli az említett dualismus zavarát.

Említök, hogy Ádám néha egészen beolvad illető alakjainak „zárt egységébe“ — és sem arról, hogy ő tulajdonkép nem ez vagy az, hanem Ádám, sem arról hogy előbbi alakjaiban mit küzdött, mit élt, mitsém tud, hanem tökéletesen úgy szól s tesz, mint azon illető egyének jelleme